

1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų 12 straipsnio taikymas Lietuvos teismų praktikoje

Agnė Limantė

Lietuvos teisės instituto
vyresnioji mokslo darbuotoja
socialinių mokslų daktarė
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius, Lietuva
El. paštas: <agne.limante@gmail.com>

Šiame straipsnyje tiriama 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų 12 straipsnyje numatytas atsisakymo grąžinti pagrobtą vaiką pagrindas, įgalinantis teismą atsisakyti grąžinti pagrobtą vaiką, jei prašymas dėl grąžinimo pateikiamas praėjus 12 mėnesių po grobimo ir vaikas per tą laiką prisitaiko prie naujos aplinkos. Straipsnyje vertinama, ar Lietuvos teismų praktika aiškinant bei taikant šį Konvencijos straipsnį tinkama.

Pagrindiniai žodžiai: 1980 m. Hagos konvencija, tarptautinis vaikų grobimas, sprendimas atsisakyti grąžinti vaiką.

Application of Article 12 of the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction in Lithuanian Courts

The article analyses Article 12 of the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction which allows courts to refuse return of abducted child where the proceedings have been commenced after the expiration of the period of one year after abduction and it is demonstrated that the child has settled well in the new environment. The author of the article seeks to establish whether the jurisprudence of Lithuanian courts interpreting and applying this Article is well-founded.

Keywords: 1980 Hague Convention, child abduction, non-return order.

Įvadas

Didėjant žmonių migracijai Europoje, kuriasi vis daugiau mišrių šeimų ir vis daugiau žmonių su šeima gyvena kitoje nei kilmės valstybėje. Lietuviai puikiai patvirtina šią tendenciją. Remiantis statistiniais duomenimis, nuo 1990 m. gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo 883 tūkst. – tai sudaro apie 24 proc.

Received: 3/9/2018. **Accepted:** 6/12/2018

Copyright © 2019 Agnė Limantė. Published by [Vilnius University Press](#)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

gyventojų. Daugiausia tai lėmė emigracija ir kur kas mažiau – natūrali žmonių kaita¹. Turint omenyje, kad esminę emigrantų dalį sudaro jauni žmonės², nenuostabu, kad dauguma išvykusiųjų – jaunos šeimos arba žmonės, kurie netrukus po emigracijos šeimas sukuria svetur.

Deja, prisimenant vieno žinomiausių šiuolaikinių prancūzų rašytojų Frédéric Beigbeder romano pavadinimą, meilė trunka trejus metus. Kartais ilgiau, bet nesuklysimė sakydami, kad iš tiesų daug porų išsiskiria ir, jei tokia pora turi bendrų vaikų, prasideda ginčai. Esant užsienio elementui, t. y. kai skiriasi poros narių pilietybė arba kai pora gyvena kitoje nei gimtoji šalyje, nutrūkus santykiams dažnai vienas iš poros narių nusprendžia grįžti į tėvynę, kartu norėdamas pasiimti vaiką. Kitu atveju, net ir nesant tokio pirminio užsienio elemento, po žlugusių santykių vienas iš poros narių nusprendžia ieškoti laimės kitoje valstybėje, vėlgi pasiimdamas vaiką³.

Situacija, kai vaikas išvežamas iš savo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės į kitą šalį ar joje laikomas be kito iš tėvų sutikimo (pažeidžiant pastarojo globos teises), vadinama vaiko grobimu. Esant tokiai situacijai, paliktas tėvas (motina) inicijuoja vaiko pagrobimo bylą ir prašo teismo grąžinti vaiką.

Tarptautinio vaikų grobimo bylos reikalauja neatidėliotinių ir tikslių veiksmų, kurių paprastai reikia imtis daugiau nei vienoje valstybėje⁴. Reaguojant į tai, buvo priimta keletas tarptautinių ir regioninių susitarimų, kuriais siekiama susitarti dėl bendrų taisyklių, atgrasinti nuo vaikų grobimo ir sumažinti neigiamus vaikų grobimo padarinius.

Svarbiausias tarptautinis šios srities dokumentas – 1980 m. priimta Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (toliau – 1980 m. Hagos konvencija, Hagos konvencija, Konvencija)⁵. Konvencija galioja 99 pasaulio valstybėse, įskaitant ir visas ES valstybes nares⁶. Kitas ES kontekste svarbus dokumentas šioje srityje – Reglamentas „Briuselis II a“ (toliau dar vadinamas „Reglamentu“), kuris grindžiamas 1980 m. Hagos konvencija bei kuris sustiprina Konvencijos taisykles Europos Sąjungoje⁷.

Pažymėtina, kad, nepaisant esamo ES reguliavimo (Reglamento „Briuselis II a“), 1980 m. Hagos konvencija išlieka pagrindiniu dokumentu vaikų grobimo bylose ES atžvilgiu ir ji toliau galioja, papildyta Reglamento nuostatomis (visų pirma Reglamento 11 straipsniu). Be kita ko, Hagos konvencija yra pagrindinis dokumentas, kuris numato atsisakymo grąžinti pagrobtą vaiką pagrindus⁸.

¹ Dėl natūralios žmonių kaitos (gimimų / mirimų) gyventojų skaičius sumažėjo 177 tūkst., o dėl emigracijos – net 707 tūkst. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro duomenys [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<http://123.emn.lt/#chart-14-desc>>.

² 2017 m. daugiau nei 76 proc. emigrantų buvo 15–44 metų.

³ Statistiniai duomenys analizuojami *European Parliament*. Cross-border Parental Child Abduction in the European Union. Study for the LIBE Committee, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510012/IPOL_STU\(2015\)510012_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510012/IPOL_STU(2015)510012_EN.pdf)>.

⁴ Plačiau apie vaikų grobimo bylų nagrinėjimą ES, žr. LIMANTE, A.; HONORATI, C. Jurisdiction in Child Abduction Proceedings. In HONORATI, C. (ed.). *Jurisdiction in Matrimonial Matters, Parental Responsibility and International Abduction. A Handbook on the Application of Brussels IIa Regulation in National Courts*. Giappichelli-Peter Lang, 2017.

⁵ *Valstybės žinios*, 2002-05-22, nr. 51-1932.

⁶ 2018 m. rugsėjo mėn. duomenys.

⁷ 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. Reglamentui „Briuselis IIa“ suteikiama pirmenybė prieš konvencijos nuostatas valstybių narių santykių atžvilgiu visais Reglamente aptariamais klausimais (žr. Reglamento 60 straipsnį).

⁸ Kaip nurodoma Reglamento 11 straipsnio 1 dalyje, tais atvejais, kai globos teises turintis asmuo, institucija ar kita organizacija prašo valstybės narės teismą priimti sprendimą remiantis 1980 m. spalio 25 d. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (toliau – 1980 m. Hagos konvencija), sugrąžinti neteisėtai išvežtą ar kitoje nei jis nuolat gyvena valstybėje narėje laikomą vaiką, taikomos šio straipsnio 2–8 dalys.

Šio straipsnio tyrimo objektas – vienas iš Konvencijoje numatytų atsisakymo grąžinti pagrobtą vaiką pagrindų, įtvirtintas 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnyje. Šio straipsnio išimtis leidžia teismui atsisakyti grąžinti vaiką, jei grąžinimo procesas pradėtas praėjus vienerių metų terminui po vaiko pagrobimo ir jei vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos.

Straipsnio tikslas – aptarti šio Hagos konvencijos straipsnio turinį, esmę ir įvertinti, ar jis iš tiesų tinkamai taikomas Lietuvos teismų praktikoje. Siekiama įrodyti, kad Lietuvos teismai pernelyg lanksčiai aiškina Konvencijoje numatytą vienerių metų terminą (iš esmės šis terminas ignoruojamas), o tai prieštarauja Konvencijos tekstui ir dvasiai. Tyrimui keliami tokie uždaviniai: (i) aptarti valstybės, kurioje laikomas pagrobtas vaikas, pareigą grąžinti vaiką į jo įprastinę gyvenamąją vietą; (ii) nustatyti Hagos konvencijos 12 straipsnio turinį ir paskirtį; (iii) išanalizuoti Lietuvos teismų praktiką taikant šį Konvencijos straipsnį; (iv) įvertinti, ar esama Lietuvos teismų praktika tinkama ir neprieštarauja Konvencijai.

Tyrimas grindžiamas tarptautinių dokumentų, mokslinės literatūros, užsienio valstybių ir Lietuvos teismų praktikos analize. Svarbūs buvo sisteminės analizės ir lyginamasis tyrimo metodai, vertinant Lietuvos teismų praktikos tinkamumą remtasi ir teleologiniu, loginiu-analitiniu bei dedukciniu tyrimo metodais. Lietuvos teismų praktika aiškinant Hagos konvencijos 12 straipsnį buvo identifikuota atlikus paiešką eteismai.lt duomenų bazėje (Paieškos kriterijai: Raktiniai žodžiai: „Hagos konvencijos 12“, Laikotarpis: „2005-08-15 iki 2018-08-15“⁹), o nustačius precedentinę šio straipsnio taikymo bylą (2013 m. nutartis), papildomai buvo peržiūrėtos visos Vilniaus apygardos teismo¹⁰ ir Lietuvos apeliacinio teismo bylos, nagrinėtos po 2013 m., kuriose taikytas Reglamentas Briuselis IIA.

Be to, siekdama patikrinti savo išvadas ir gauti įvairesnių nuomonių, autorė pateikė keletą užklausų užsienio šalių mokslininkams (Italijos, Portugalijos, Kroatijos, Vengrijos, Izraelio universitetų profesoriams), besispecializuojantiems tarptautinės šeimos teisės klausimuose¹¹. Pažymėtina, kad tiriamas klausimas nėra nagrinėtas mokslo darbuose Lietuvoje, užsienio literatūroje Hagos konvencijos 12 straipsnis yra sulaukęs dėmesio bendruose darbuose, analizuojančiuose Hagos konvencijos taikymą. Vis dėlto nacionalinės teismų praktikos tyrimo pavyzdžių šioje srityje užsienio literatūroje autoriui nepavyko rasti.

Aktualumo ir praktinio naudingumo aspektu, autorės nuomone, šis straipsnis reikšmingas tinkamai Lietuvos teismų jurisprudencijai formuoti. Tema nauja, aktuali, ji nagrinėjama vertinant naujausių teismų praktiką ir autorė tikisi, kad straipsnis paskatins naujai pažvelgti į šią praktiką ir sukels diskusijų dėl jos tinkamumo.

1. Pareiga grąžinti pagrobtą vaiką ir jos išimtis

Pagal Hagos konvencijos 3 straipsnį ir Reglamento 2 straipsnio 11 dalį, vaiko grobimas apima neteisėtą vaiko išvežimą ir neteisėtą negrąžinimą, kai (i) vaikas buvo išvežtas iš valstybės narės, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta (angl. *habitual residence*), arba nebuvo grąžintas į ją; ir (ii) buvo pažeistos

⁹ Kadangi bylą, kuriose taikytas Hagos konvencijos 12 straipsnis, nėra itin daug, pasirinktas šis pakankamai ilgas laikotarpis. Žodžių junginys „Hagos konvencijos 12“ pasirinktas, nustačius, kad jei teismas taiko šią konvenciją, įvedamas pilno pavadinimo sutrumpinimas ir tekste Konvencija vadinama Hagos konvencija. Autorė taip pat peržiūrėjo visas bylas, kuriose taikytas Reglamentas Briuselis IIA nuo 2010-09-09 iki 2018-08-15.

¹⁰ Bylos dėl vaiko grąžinimo, kai vaikas neteisėtai atvežtas ar neteisėtai laikomas Lietuvoje, yra teisingos Vilniaus apygardos teismui ir nagrinėjamos CPK XXXIX skyriuje nustatyta tvarka.

¹¹ Straipsnis rengtas autoriui dalyvaujant ES iš dalies finansuojamame projekte „Keturių ES mokymų sesijos skirtingų šalių teisininkams bei socialinių tarnybų darbuotojams šeimos teisės reguliavimo klausimais“ („C.L.A.S.S.4EU“), kurio metu surinkta medžiaga bei įgyti kontaktai buvo itin naudingi atliekant šį tyrimą.

globos teisės, suteiktos asmeniui, institucijai ar kitai organizacijai atskirai ar kartu pagal valstybės, kurioje vaikas nuolat gyveno prieš pat jį išvežant ar laikant; ir (iii) globos teisėmis buvo faktiškai naudojamosi drauge ar asmeniškai, arba jomis taip būtų buvę naudojamosi, jei vaikas nebūtų išvežtas ar negražintas. Esant šioms sąlygoms vaikas laikomas pagrobtu, ir tarptautinė bendruomenė sutaria, kad tokie veiksmai smerktini ir reikia vaiką grąžinti į šalį, iš kurios jis išvežtas.

Tiek Hagos konvencijoje (1 straipsnis, 12 straipsnio 1 dalis), tiek Reglamente „Bruselis II a“ (11 straipsnio 1 dalis) nustatyta bendroji taisyklė, jog, nustačius vaiko grobimą, vaikas visada turi būti grąžintas į valstybę, iš kurios ar į kurią jis buvo neteisėtai išvežtas ar negražintas. Tačiau Hagos konvencijoje įtvirtinta vaiko grąžinimo procedūra nėra taikoma automatiškai ar mechaniškai. Konkrečiais atvejais bendrąją taisyklę persveria vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos principai. Juos atspindi Hagos konvencijoje numatytos pareigos grąžinti vaiką išimties. Todėl, nors pagrindinis Reglamente ir 1980 m. Hagos konvencijoje įtvirtintas principas – tai, kad vaiko laikymo valstybės teismas turėtų nurodyti nedelsiant grąžinti vaiką, šis teismas vis dėlto privalo patikrinti, ar yra pagrindo priimti nutartį atsisakyti grąžinti vaiką. Kaip teisingai nurodo Lietuvos apeliacinis teismas, teismai, vykdydami teisės aktų jiems suteiktus įgaliojimus, šios kategorijos bylose turi išlaikyti pusiausvyrą tarp Hagos konvencijos tikslo, reikalaujančio užtikrinti neteisėtai išvežto ir laikomo vaiko grąžinimą, bei jį įgyvendinančių nuostatų (iš vienos pusės) ir vaiko interesų (iš kitos pusės), o vaiką atsisakyti grąžinti tik išimtiniais atvejais, kai byloje nustatyti faktai aiškiai patvirtina, jog to reikia, siekiant tinkamai apsaugoti vaiko interesus¹².

Išimties, kurių pagrindu teismas gali atsisakyti grąžinti vaiką į jo kilmės valstybę, numatytos 1980 m. Hagos konvencijos 12, 13 ir 20 straipsniuose. Tai baigtinis sąrašas, daugiau išimčių nei Konvencijoje, nei Reglamente nenumatoma.

Plačiausias sąrašas atvejų įtvirtintas 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnyje. Pagal šį straipsnį, leidžiama atsisakyti grąžinti vaiką, jei (a) asmuo, įstaiga ar kita organizacija, kuri rūpinosi vaiku, vaiko išvežimo ar laikymo metu iš tiesų nesinaudojo globos teisėmis arba neprieštaravo ar vėliau sutiko, kad vaikas būtų išvežtas ar laikomas; arba (b) yra didelė rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną situaciją¹³; arba (c) vaikas prieštarauja grąžinimui ir jau yra sulaukęs tokio amžiaus ir brandos, kai tikslinga atsižvelgti į jo nuomonę. Šio straipsnio taikymo praktika ir doktrina, aiškinanti tam tikras straipsnyje vartojamas sąvokas, labai plati ir įdomi, tačiau nėra šio straipsnio tyrimo objektas, todėl plačiau nebus aptariama¹⁴.

1980 m. Hagos konvencijos 20 straipsnyje numatyta, kad gali būti atsisakyta grąžinti vaiką, jei to neleistų valstybės, į kurią kreipiamasi, pagrindiniai žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos principai. Ši išimtis labiau politinė, dalis Konvencijos šalių manė, kad tokia nuostata daugiašalėje

¹² Lietuvos apeliacinis teismas. 2017-12-13 nutartis byloje 2-2098-236/2017.

¹³ Pažymėtina, kad Reglamento 11 straipsnio 4 dalyje apribojama 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio b punkte numatyta „didelės rizikos“ išimtis. Joje iš esmės nustatoma, kad vaikas visada grąžinamas – net jei yra rizika, kad vaiką grąžinus jam būtų padaryta fizinė ar psichinė žala arba kad vaikas pakliūs į kitą netoleruotiną situaciją – jei nustatoma, kad imtasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus.

¹⁴ Plačiau žr. LIMANTE, A.; HONORATI, C. Jurisdiction in Child <...>; BEAUMONT, P.; TRIMMINGS, K.; WALKER, L.; HOLLIDAY, J. Child Abduction: Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *International and Comparative Law Quarterly*, 2015, vol. 64(1), p. 39–63; SCHUZ, R. *The Hague Child Abduction Convention: A Critical Analysis*. Hart Publishing, 2013; TRIMMINGS, K. *Child Abduction within the European Union*. Hart Publishing, 2013; WALKER, L.; BEAUMONT, P. Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: The Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice. *Journal of Private International Law*, 2011, vol. 7(2), 231–249; KRUGER, T. *International Child Abduction: The Inadequacies of the Law*. Hart Publishing, 2011. Taip pat žr. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos medžiagą dėl tinkamo Hagos konvencijos 13 str. b punkto taikymo [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/projects/post-convention-projects/article-13-1b>>.

tarptautinėje sutartyje būtina, tad nedidele balsų persvara ji buvo įtraukta į Konvencijos tekstą¹⁵. ES vidaus grobimų bylose teismai itin retai remiasi vien tik šia nuostata (ji nebent nurodoma papildomai prie 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnio b punkto), tad jos taikymo praktika ribota.

Konvencijos 12 straipsnyje, kuris yra pagrindinis šio tyrimo objektas, kalbama apie atvejus, kai paliktas tėvas (motina) operatyviai nepateikia pareiškimo dėl vaiko grąžinimo ir vaikas prisitaiko prie naujos aplinkos. Ši išimtis detaliau aptariama tolesniame poskyryje.

2. Hagos konvencijos 12 straipsnis ir jo antrosios dalies išimtis

Konvencijos 13 ir 20 straipsniai atsisakymą grąžinti vaiką leidžia grįsti materialiomis aplinkybėmis, keliančiomis pavojų vaikui. Konvencijos 12 straipsnyje įtvirtinta tam tikra *ratione temporis* taisyklė ir atsižvelgiama į tai, kad jei paliktas tėvas / motina delsia pradėti vaiko grąžinimo procedūrą, po ilgesnio laiko, vaikui prisitaikius prie aplinkos, grąžinimas gali tapti nebetikslingas.

1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad neteisėtai išvežtas ar laikomas vaikas tais atvejais, kai grąžinimo procesas yra pradėtas dar nesuėjęs vienerių metų terminui nuo išvežimo ar laikymo pradžios, turi būti tuojau pat grąžinamas. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad net jei grąžinimo procesas pradėtas praėjus vienerių metų terminui, vaikas taip pat turėtų būti grąžinamas, nebent būtų įrodyta, kad vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos.

Taigi, remiantis 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsniu, prašymas grąžinti pagrobtą vaiką turi būti atmestas esant dviem sąlygoms: (i) nuo tos dienos, kai vaikas buvo pagrobtas, iki proceso pradžios vaiko laikymo valstybėje yra praėję daugiau nei vieneri metai; ir (ii) įrodoma, kad vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos. Tokioje situacijoje, net ir nustatęs, kad vaikas buvo pagrobtas, vaiko laikymo valstybės teismas turi teisę savo nuožiūra nuspręsti, ar leisti grąžinti vaiką, ar vaiko interesus geriau atspindėtų sprendimas atsisakyti grąžinti.

Klasikinis Hagos konvencijos 12 straipsnio taikymo atvejis galėtų būti byla, nagrinėta Lietuvos apeliaciniame teisme 2017 metais. Šioje byloje tėvas pateikė prašymą grąžinti vaiką praėjus trylikai mėnesių nuo vaiko išvežimo dienos. Iš bylos aplinkybių buvo matyti, kad tėvas nuo pat pirmosios vaiko išvežimo dienos tiksliai žinojo naują vaiko gyvenamąją vietą. Teismas nurodė, jog vaikas buvo išvežtas dar kūdikystėje ir vienerius metus praleido Lietuvoje, jis šioje šalyje integravosi ir buvo padaryta išvada, kad vaikas įgijo nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoje. Todėl teismas priėjo prie išvados, kad jis turėjo teisę atsisakyti vaiką grąžinti pagal 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnį¹⁶.

Kita vertus, nei jei prašymas grąžinti vaiką pateikiamas praėjus metams, teismas turi teisę nuspręsti, kad vaikas vis dėlto grąžintinas. Tai visų pirma situacijos, kai vaikas vis dar neprisitaikęs prie naujos aplinkos ar grįžimas atgal būtų palankesnis jo interesams¹⁷. Pavyzdys galėtų būti situacija, kai

¹⁵ PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction. Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=2779>>; USA. Office of Children's Issues. The Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. Legal Analysis [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <https://travel.state.gov/content/dam/childabduction/Legal_Analysis_of_the_Convention.pdf>, p. 19–20.

¹⁶ Lietuvos apeliacinis teismas. 2017 m. sausio 27 d. nutartis, bylos Nr. e2-473-516/2017. Taip pat, pvz., (JK) IGR, *Petitioner* [2011] CSOH 208. INCADAT reference HC/E/UKs 1154.

¹⁷ Kai kuriose jurisdikcijose buvo keliamas klausimas, ar po vienerių metų ir vaiko prisitaikymo teismas privalo atsisakyti grąžinti vaiką visais atvejais, ar turi galimybę nuspręsti, kad grąžinti vaiką vis vien tikslinga. JK šis klausimas galutinai buvo išspręstas tik 2008 m. House of Lords sprendimu, kuriame suformuota praktika, kad teismui diskrecijos teisė grąžinti vaiką išlieka ir po metų. Žr. (JK) *Re M (Abduction: Zimbabwe)* [2008] 1 FLR 251. Taip pat žr.: BEAUMONT, P. R.; MCE-LEAVY, P. E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press, 1999, p. 205–209.

prašymas grąžinti vaiką pateikiamas tik po kiek ilgesnio nei metai laiko, o per tą laiką vaikas kelis kartus keičė gyvenamąją vietą ir kraustėsi tarp kelių šalių.

Be to, kai kuriose jurisdikcijose teismai laikosi pozicijos, kad grąžinimas po ilgesnio laiko gali būti pagrįstas ir tais atvejais, kai pagrobėjas ilgą laiką slėpė vaiką, taip apribodamas palikto tėvo / motinos galimybę pradėti grąžinimo procesą ir siekdamas pasinaudoti Konvencijoje numatyto ribojamuoju terminu¹⁸, arba jei pagrobėjas tikslingai vilkina procesą¹⁹. Tokia pozicija atitiktų Konvencijoje numatytą tikslą atgrasinti nuo vaikų grobimų, tačiau pamirštami vaiko interesai. JK vienoje precedentinių bylų²⁰ netgi buvo spęsta, ar tinkama vertinti vaiko prisitaikymą prie naujos aplinkos tais atvejais, kai pagrobęs tėvas / motina slėpė vaiko buvimo vietą, taip kliudydamas likusiam tėvui pradėti vaiko grąžinimo procesą. Teismas vis dėlto sutiko, kad vaikas gali būti prisitaikęs, nors laikė, kad vaiko slėpimo atveju toks prisitaikymas turėtų būti vertinamas griežčiau, ryšys su nauja šalimi turėtų būti itin stiprus. Doktrinoje teigiama, kad vaikas neturėtų atsakyti už jį pagrobusio tėvo elgesį, tad svarbiausias klausimas – ar vaikas prisitaikė aplinkoje²¹.

Atrodytų, 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnis pakankamai aiškus ir vienareikšmis bei supponuoja dvi galimybes: (i) jei prašymas grąžinti vaiką pateikiamas per vienerių metų terminą, vaikas turi būti grąžintas (jei nėra pagrindo atsisakyti); ir (ii) jei prašymas pateikiamas po šio termino, t. y. vėliau, teismas gali atsisakyti grąžinti vaiką, jei šis jau prisitaikė naujoje aplinkoje (šį prisitaikymą taip pat reikia įrodyti²²). Vis dėlto Lietuvos praktika rodo, kad taip nėra – į ją pažvelkime detaliau tolesniame poskyryje.

3. Lietuvos teismų praktika

Paiėškos sistemoje eteismai.lt randama 10 bylų²³, kuriose taikytas Hagos konvencijos 12 straipsnis. Plačiau aptariamos trys bylos – dvi naujausios ir precedentinė 2013 m. byla. Tyrimo autorė susipažino bei vertino ir kitas bylas, tačiau jos neaptariamos, nes iš esmės analogiškai aiškina Konvencijos 12 straipsnį.

Analizuojant Lietuvos teismų nagrinėtas vaikų grobimo bylas, kuriose taikytas Hagos konvencijos 12 straipsnis, pastebima, kad teismai bene visada lanksčiai žvelgia į šiame straipsnyje nurodytą vienerių metų terminą, pabrėžia vaiko interesų apsaugą ir dažnai atsisako grąžinti Lietuvoje esantį pagrobtą vaiką, net jei šis šalyje tik keletą mėnesių. Be to, jei vaikas dar kūdikis ar ikimokyklinio amžiaus, vaiką pagrobusiam tėvui ar motinai dar lengviau įtikinti teismą, kad grąžinimas nereikalingas.

¹⁸ JAV praktikoje ir doktrinoje į vienerių metų terminą tais atvejais, kai pagrobęs tėvas slepia vaiką, žiūrima pakankamai griežtai. Žr. Office of Children's Issues. The Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. Legal Analysis [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <https://travel.state.gov/content/dam/childabduction/Legal_Analysis_of_the_Convention.pdf>, p. 19–20. Taip pat žr. HAVILLAND, L. R. One Year Isn't Enough: How the Hague Abduction Convention's One-Year Limitation Encourages Abductors to Conceal Their Childs Whereabouts. 2017, Family Law Quarterly, Vol. 51, Iss.1, p. 73–94.

¹⁹ Vienoje Ispanijoje nagrinėtoje byloje teismas nurodė grąžinti vaiką, nors šis buvo atvežtas į Ispaniją daugiau nei prieš ketverius metus. Teismas pažymėjo, kad motina tyčia mėgino vilkinti procesą ((Ispanija) *Audiencia Provincial, Balears (Seccion 4^a)* 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas Nr. 160).

²⁰ (JK) *Cannon v Cannon* [2005] 1 FLR 169.

²¹ SCHUZ, R. *The Hague Child* <...>.

²² Kaip nurodoma doktrinoje, pareiga įrodyti, kad vaikas prisitaikė prie aplinkos, tenka jį pagrobusiam asmeniui. SCHUZ, R. *The Hague Child* <...>.

²³ Paiėškos kriterijai: Raktiniai žodžiai: „Hagos konvencijos 12“, Laikotarpis: „2005-08-15 iki 2018-08-15“.

3.1. Byla 2-2098-236/2017

Ši byla²⁴ – naujausia byla²⁵, kurioje atsisakyta grąžinti pagrobtą vaiką remiantis Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalimi. Svarbu pažymėti, kad byloje jokios kitos Hagos konvencijoje numatytos išimties nebuvo nustatytos.

Byloje ginčas kilo dėl vaiko, kurio motina lietuvė su tėvu bulgaru nesusituokusi gyveno Švedijoje nuo 2011 metų. Vaikas gimė 2012 m. ir iki 2017 m. rugpjūčio su abiem tėvais gyveno Švedijoje, kur buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta (dėl to ginčo byloje nebuvo). 2017 m. rugpjūčio 1 d. motina be tėvo sutikimo išvežė vaiką į Lietuvą, informavo, kad grįžti neketina. Tėvas dėl vaiko pagrobimo iš karto kreipėsi į Švedijos policiją (daugumos valstybių teisėje vaiko grobimas draudžiamas baudžiamosios teisės), į Švedijos ir Lietuvos centrinės įstaigas bei į Vilniaus apygardos teismą (prašymas gautas 2017 m. rugsėjo 1 d., t. y. praėjus tik mėnesiui nuo vaiko pagrobimo), pateikė prašymą grąžinti pagrobtą vaiką.

Vilniaus apygardos teismas nutartį, kuria atsisakė grąžinti vaiką, priėmė spalio mėnesį, kai vaikas Lietuvos buvo išbuvęs tik 2,5 mėnesio. Atsisakymas grąžinti vaiką buvo grindžiamas tuo, kad per daugiau kaip dviejų mėnesių laikotarpį vaikas prisitaikė prie naujos fizinės ir socialinės aplinkos ir šios aplinkos pakeitimas neatitiktų jo interesų. Teismas kaip papildomus argumentus vertino vaiko prisirišimą prie motinos bei mažiau aktyvų tėvo dalyvavimą auginant vaiką.

Tėvui pateikus atskirąjį skundą dėl šios nutarties, 2017 m. gruodį buvo priimta Lietuvos apeliacinio teismo nutartis, kuri iš esmės atkartoją apygardos teismas nutarties argumentus. Teismas sutiko, kad motina pagrobė vaiką, kad tėvas operatyviai pateikė prašymą grąžinti vaiką, kad nėra aplinkybių, patvirtinančių, jog nagrinėjamu atveju yra didelė rizika, kad, grąžinus berniuką į Švediją, jam būtų padaryta psichinio ar fizinio pobūdžio žala arba kad jis gali pakliūti į kitą netoleruotiną situaciją. Vis dėlto teismas atsisakė grąžinti vaiką dėl šio prisitaikymo prie naujos aplinkos.

Teismas atkartoją Hagos konvencijos nuostatas primindamas, kad pagal Hagos konvencijos 12 straipsnio 1 dalį neteisėtai išvežtas ar laikomas vaikas tais atvejais, kai grąžinimo procesas yra pradėtas dar nesuėjus vienerių metų terminui nuo išvežimo ar laikymo pradžios, turi būti tuojau pat grąžinamas. Taip pat cituota Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalis, kurioje numatyta, kad net jei grąžinimo procesas pradėtas praėjus vienerių metų terminui, vaikas taip pat turėtų būti grąžinamas, nebent būtų įrodyta, kad vaikas jau prisitaikė prie naujos aplinkos²⁶.

Itin svarbi šios nutarties dalis, kurioje teismas konstatavo, kad Hagos konvencijos 12 straipsnyje aptariamo vienerių metų termino reikšmė, teisėjų kolegijos nuomone, turi būti vertinama ne izoliuotai, o kompleksiskai Hagos konvencijos konstatuojamosios dalies antrosios pastraipos bei kitų tarptautinių aktų nuostatų kontekste ir turi būti aiškinama bei taikoma ne formaliai, bet atsižvelgiant į šios vaiko grąžinimo išimties tikslą – užtikrinti prie naujos aplinkos prisitaikiusio vaiko interesų apsaugą²⁷. Taip pat buvo priminta jurisprudencija – Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje minėtas *vienerių metų terminas ne vienoje byloje pripažintas procedūrinu ir formaliu*²⁸. Teismas pateikė argumentų, dėl kurių, teismo nuomone, vaiko interesus labiau atitinka atsisakymas jį grąžinti ir kurie liudija apie vaiko prisitaikymą prie aplinkos (ryšys su motina, bendravimas su kitais giminaičiais, darželio, logo-

²⁴ Lietuvos apeliacinis teismas. 2017-12-13 nutartis Nr. 2-2098-236/2017.

²⁵ 2018 m. rugpjūčio mėnesio duomenimis, remiantis <eteismai.lt> paieškos sistema.

²⁶ Nutarties 43 punktą.

²⁷ Nutarties 43 punktą.

²⁸ Lietuvos apeliacinis teismas. 2013-01-03 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-6/2013, 2014-02-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-372/2014; 2015-10-05 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1833-516/2015; 2016-12-30 nutartis civilinėje byloje Nr. e2-2132-236/2016 ir kt.

pedo, psichologo lankymas, gyvenimas seneliui priklausančiame būste²⁹) bei atsisakė grąžinti vaiką į Švediją. Tokia nutartis iš esmės patvirtino, kad vaikas, penkerius metus gyvenęs Švedijoje su abiem tėvais, po dviejų mėnesių, teismo nuomone, gali būti visiškai prisitaikęs gyventi Lietuvoje ir net tėvui itin operatyviai pateikus prašymą dėl vaiko grąžinimo jam gali būti atsakyta³⁰.

3.2. Byla e2-2132-236/2016

Ši byla daugeliu aspektų ir teismo argumentais labai panaši į jau aptartą bylą. Remiantis bylos aplinkybėmis, nesusituokusi pora kartu gyveno Airijoje nuo 2011 m., 2014 m. gruodį jiems gimė dukra. Netrukus prasidėjo nesutarimai ir nuo 2016 m. kovo pora gyveno atskirai Airijoje, vaikas gyveno su motina. Birželio pradžioje motina (lietuvė) be tėvo sutikimo išvežė vaiką (kuriam tuo metu buvo pusantų metų) į Lietuvą. Tėvas nedelsdamas (byloje aiški data nenurodyta) kreipėsi dėl vaiko grąžinimo, ir jau 2016 m. spalį (4 mėnesiai po vaiko išvežimo) priimama Vilniaus apygardos teismas nutartis.

Nepaisant motinos pateiktų argumentų, apygardos teismas nenustatė Hagos konvencijos 13 straipsnyje numatytų vaiko negrąžinimo pagrindų. Tačiau teismas nusprendė detaliau pažvelgti į vaiko gyvenimo sąlygas bei vertino, kad vaikas prisitaikęs prie gyvenimo Lietuvoje. Tada teismas nutarė neatsižvelgti į Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą jo taikymo sąlygą (jog vaiko grąžinimo procesas turi būti pradėtas praėjus vienerių metų terminui nuo pagrobimo), pripažindamas ją procedūrine ir formalia bei neatitinkančia šioje byloje susidariusios situacijos. Tėvas pateikė atskirąjį skundą.

Lietuvos apeliacinis teismas 2016 m. gruodį priimtoje nutartyje (beveik 7 mėnesiai nuo vaiko atvežimo į Lietuvą) daug dėmesio teikė vaiko interesams, analizavo, kuris iš tėvų daugiau rūpinasi vaiku, kurioje aplinkoje vaikui gyventi yra geriau. Teismas priminė, kad vaiko grąžinimu siekiama kuo greičiau atkurti *status quo ante*, kad būtų išvengta *de facto* dėl neteisėtų vieno iš tėvų veiksmų susiklosčiusios situacijos įteisinimo, paliekant vaiko globos ir tėvų valdžios įgyvendinimo klausimą spręsti jurisdikciją dėl šio klausimo išsprendimo turinčiam teismui (Hagos konvencijos 19 straipsnis)³¹. Vis dėlto teismas pabrėžė, kad prioritetas teiktinas vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai³². Atkartodamas Lietuvos teismų poziciją, kad Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje numatytas vienerių metų terminas tėra formalus, teismas konstatavo, kad vaikas prisitaikęs prie aplinkos Lietuvoje ir jį grąžinti būtų netinkama.

3.3. Byla Nr. 2-6/2013

Ši byla³³ pirmoji, kurioje Lietuvos apeliacinis teismas suformavo jau minėtą Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje numatyto vienerių metų termino interpretaciją. Trumpai vertėtų pristatyti bylos aplinkybes.

Ukrainietės ir lietuvio šeimoje, įsikūrusioje Jungtinėje Karalystėje, augo dukra. 2009 m. pora išsiskyrė ir teismo sprendime buvo nustatyta, kad dukra pusę savaitės gyvena su tėvu, likusį laiką – su

²⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad dalis minimų aplinkybių labai svarbios nagrinėjant globos bylą, tačiau mažiau aktualios vertinant, ar yra pagrindas atsisakyti grąžinti vaiką į kilmės valstybę.

³⁰ Priešingas sprendimas buvo priimtas Prancūzijoje nagrinėtoje byloje, kur tėvas taip pat per mėnesį nuo vaiko pagrobimo pateikė prašymą grąžinti vaiką. Tai, Prancūzijos teismo nuomone, reiškė, kad argumentu dėl vaiko prisitaikymo prie aplinkos negali būti remiamasi. (Prancūzija) *CA Paris, 13 novembre 2012, No de RG 12/16322*. INCADAT reference HC/E/FR 1195.

³¹ 39 punktas.

³² 42 punktas.

³³ Lietuvos apeliacinis teismas. 2013-01-03 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-6/2013.

motina. Šalys taip pat įspėtos, kad negalima išvežti vaiko iš Jungtinės Karalystės ilgesniam nei vieno mėnesio terminui. Nepaisant to, 2011 m. liepą tėvas išvežė 9 metų dukrą į Lietuvos Respubliką be vaiko motinos žinios, 2011 m. rugsėjį tėvas pranešė, kad mergaitė liks gyventi su juo Lietuvoje.

Motina pateikė prašymą dėl pagrobto vaiko grąžinimo po pusės metų nuo pagrobimo ir po mažiau nei 7 mėnesių nuo vaiko išvežimo Vilniaus apygardos teismas priėmė nutartį byloje, grąžinti vaiką atsisakyta. Atsisakymas grąžinti buvo grindžiamas Konvencijos 13 straipsnio 2 dalimi (vaiko prieštaravimas būti grąžintam).

Apeliacijoje motina ginčijo šią nutartį teigdama, kad vaiko nuomonei buvo daryta tėvo ir kitų artimųjų įtaka. Paskyrus kompleksinį psichiatrinį-psichologinį įvertinimą, iš tiesų nustatyta, kad mergaitė nėra pajėgi be kitų asmenų įtakos suformuluoti ir pagrįsti savo nuomonės, išreikšti savo valią. Tada teismas analizavo, ar yra pagrindas atsisakyti grąžinti vaiką remiantis Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalimi – vaiko prisitaikymu prie naujos aplinkos³⁴.

Teismas atkreipė dėmesį, kad bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme metu nuo vaiko neteisėto išvežimo buvo praėję pusantrų metų. Per šį laiką mergaitė prisitaikė prie naujos aplinkos (pusantrų metų lanko mokyklą, būrelius, turi draugų, gerai jaučiasi tėvo šeimoje). Teismas nurodė, kad teisėjų kolegija nusprendė neatsižvelgti į Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą jo taikymo sąlygą, susijusią su laikotarpio nuo neteisėto vaiko išvežimo ar laikymo iki proceso pradžios trukme, nes pripažino ją procedūrine ir formalia bei neatitinkančia šioje byloje susidariusios situacijos. Nagrinėjamu atveju faktiškai susiklostė situacija, jog, nors procesas dėl vaiko grąžinimo buvo pradėtas nepraėjus vienerių metų terminui nuo tos dienos, kai vaikas buvo neteisėtai išvežtas ar laikomas, vaiko grąžinimo klausimas nebuvo išspręstas per įmanomai trumpiausią laiką, laikantis Reglamento 11 straipsnio 3 dalyje ir Hagos konvencijos 11 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto 6 savaičių termino, įvertinant užtrukusį bylos nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme³⁵. Be to, teismas iš dalies atsižvelgė į beveik 11 metų mergaitės nuomonę ir prieštaravimą būti grąžintai.

Atkreiptinas dėmesys, kad šioje byloje, priešingai nei vėlesnėse aukščiau aptartose, vaikas Lietuvoje gyveno ilgiau nei metus bei procesas teismuose labai užtruko. Vis dėlto visų bylų atveju paliktas tėvas (motina) procesą dėl vaiko grąžinimo pradėjo nepraėjus vienerių metų terminui.

Taigi bylų analizė rodo, kad Lietuvos apeliacinis teismas nuosekliai laikosi precedentinėje byloje Nr. 2-6/2013 suformuotos praktikos ir Hagos konvencijoje numatytą vienerių metų terminą pripažįsta procedūriniu ir formaliu. Iš esmės teismas tiria tik vaiko prisitaikymą prie gyvenimo Lietuvoje, be to, kaip pastebėta apžvelgiant bylą 2-2098-236/2017, laikoma, kad toks prisitaikymas gali įvykti labai greitai (per porą mėnesių).

³⁴ Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad žodis „prisitaikymas“ šiame kontekste susideda iš dviejų elementų. Visų pirma, jis apima fizinį elementą – įsikūrimą bendruomenėje ir aplinkoje. Antra, jis apima emocinį elementą – saugumą ir stabilumą. Žodis „nauja aplinka“ apima vietą, namus, mokyklą, draugus, veiklą ir galimybes. Turint omeny, kad Hagos konvencijoje įtvirtintų nuostatų tikslas – užkirsti kelią neteisėtai vaiką išvežti, iki minimumo sumažinant vaiko negrąžinimo atvejus, teismas, spręsdamas dėl vaiko negrąžinimo šiuo pagrindu, turi pasiekti tokį įsitikinimo lygį, kuris pateisintų vaiko negrąžinimą šiuo išimtinu atveju. Kadangi vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos lygis turi būti vertinamas tuo metu, kai vyksta procesas, teisėjų kolegija sprendžia dėl vaiko prisitaikymo prie naujos aplinkos bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme metu.

³⁵ Bylos ilgą trukmę teismuose lėmė ir pačios pareiškėjos elgesys – negalėjo atvykti į bylos nagrinėjimą Lietuvos teismuose ir atlikti ekspertinio tyrimo, nors jos nuomonę išklausti pagal Reglamento reikalavimus yra būtina, taip pat objektyvios priežastys – vaiko psichiatriniam-psichologiniam įvertinimui būtinas skirti laikotarpis.

4. Diskusija – ar Lietuvos teismų interpretacija tinkama?

4.1. Konvencijos tikslas ir pagrindinė idėja

Šiame kontekste prisimintinas Konvencijos tikslas, numatytas Konvencijos 1 straipsnyje: užtikrinti, kad neteisėtai į bet kurią susitariančiąją valstybę išvežti ar jose laikomi vaikai būtų greitai grąžinti. Pagrindinė idėja, kuria grindžiama Konvencija, – būtina atkurti *status quo*, grąžinti vaiką ten, iš kur jis pagrobtas³⁶.

Konvencijos rengimo metu vis dėlto buvo pripažinta, kad, vaikui prisitaikius prie naujos aplinkos, grąžinimas gali tapti netikslingu. Kadangi nebuvo aišku, kaip apibrėžti reikalaujamą vaiko integracijos lygį, buvo nuspręsta nustatyti konkrečią laiko ribą. Teksto rengimo metu kilo diskusijų, koks Konvencijoje nustatytas terminas būtų tinkamas. Pradžioje buvo siūlomas šešių mėnesių terminas tais atvejais, kai vaiko buvimo vieta po grobimo žinoma, ir metų terminas, kai paliktas tėvas nežino, kur laikomas vaikas. Vis dėlto Konvencijos rengėjai pasiliko prie vieno aiškaus vienerių metų termino. Be to, dalis palaikė poziciją, kad vaiką gali būti tikslinga grąžinti ir prašymą pateikus vėliau nei po metų – tai atspindi Konvencijos 12 straipsnio 2 dalies esamas tekstas³⁷.

Konvencija taip pat siekiama, kad būtent vaiko kilmės valstybės teismai išlaikytų jurisdikciją nuspręsti dėl vaiko ateities (kaip ir būtų buvę, jei vaikas nebūtų pagrobtas), taip apribojant *forum shopping* galimybę. Kaip atskleidžia 1980 m. Hagos konvencijos aiškinamoji ataskaita³⁸, rengiant Konvenciją turėta omenyje, kad asmuo, pagrobęs vaiką, paprastai tikisi, kad šalies, į kurią išvežamas vaikas, teismai vėliau pagrobusiam asmeniui suteiks globos teises. Tačiau, Konvencijos rengėjų nuomone, toks jurisdikcijos perėjimas nepagrįstai suteiktų pagrobėjui galimybę pasirinkti bylos nagrinėjimo (ir taikytinos teisės) vietą, siekiant palankesnio sprendimo³⁹.

Atitinkamai, kaip nurodo prof. T. Kruger, Konvencija siekiama sukurti atmosferą, kurioje vaiko tėvai, planuojantys persikelti į kitą šalį su vaiku, ir jų advokatai žinotų ir patartų tėvams, kad vaiko grobimas nėra tikslingas. Pagrobtas vaikas bus grąžintas ir globos byla bus sprendžiama vaiko kilmės valstybėje⁴⁰. Taigi Konvencija siekiama atgrasyti nuo vaikų grobimo, užtikrinant, kad pagrobęs tėvas ar motina negalėtų įteisinti tokio vaiko išvežimo šalyje, į kurią vaikas pagrobiamas.

Analogiška logika paremtas ir Briuselis IIa reglamentas⁴¹. Jei vaikas pagrobiamas, pagal bendrąją Reglamento 10 straipsnyje įtvirtintą taisyklę jurisdikciją spręsti iš esmės išlaiko valstybės, kurioje vaikas iki pagrobimo turėjo nuolatinę (įprastinę) gyvenamąją vietą, teismas. Jurisdikcija gali būti suteikta tos valstybės narės, į kurią buvo nuvežtas pagrobtas vaikas, teismams tik esant labai griežtoms sąlygoms, įtvirtintoms Reglamento 10 straipsnio a ir b punktuose (išimties iš bendrosios taisyklės tvarka). Reglamento 11 straipsnyje sureguliuojant pagrobto vaiko grąžinimą, Reglamentas papildė 1980 m. Hagos konvenciją sugriežtindamas galimybę atsisakyti grąžinti vaiką remiantis Hagos konvencijos 13 straipsniu – net jei vaikui ir gresia žala jį grąžinus į kilmės valstybę (pvz., dėl likusio tėvo agresijos), vaikas vis tiek turi būti grąžinamas, jei nustatoma, jog bus imtasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį sugrąžinus. Tai akivaizdžiai patvirtina, kad Reglamente itin daug dėmesio teikiama *status quo* atkurti ir kilmės valstybės teismų jurisdikcijai spręsti dėl vaiko ateities išlaikyti.

³⁶ PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report <...>, 16 punktas.

³⁷ BEAUMONT, P. R.; MCELEAVY, P. E. *The Hague Convention* <...>, p. 203.

³⁸ PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report <...>.

³⁹ Ataskaitos 12–15 punktai.

⁴⁰ KRUGER, T. *The 1980 Hague Child* <...>.

⁴¹ Žr. Reglamento preambulę bei 10–11 straipsnius.

Hagos konvencijos 12 straipsnyje įtvirtinama dviejų tikslų – atgrasyti nuo vaikų grobimo ir apsaugoti vaiko interesus – koreliacija. Šie tikslai neprieštarauja vienas kitam, o vienas kitą papildo: vaiko interesams svarbus bendravimas su abiem tėvais, grobimas šią teisę paneigia, be to, vaikas pamamas iš jam artimos aplinkos. Nors Konvencija siekiama atgrasyti nuo grobimo, o tam reikalingas Konvencijos 12(1) straipsnyje įtvirtintas bendras principas, kad pagrobtas vaikas turi būti grąžintas, Konvencijos 12(2) straipsnis šį tikslą subalansuoja su vaiko apsauga: praėjus metų terminui ir vaikui įsikūrus, svarbiausi tampa jo interesai ir stabilumo poreikis.

4.2. 12 mėnesių termino aiškinimas doktrinoje ir užsienio teismų praktikoje

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad, taikant Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje numatytą atsisakymo grąžinti vaiką pagrindą, 12 mėnesių terminas ir vaiko prisitaikymo reikalavimas yra kumuliatyvios sąlygos. Tai reiškia, kad tik jei įvykdomos abi šios sąlygos teismas gali atsisakyti grąžinti vaiką⁴². Teismų sprendimuose taip pat nuosekliai kartojama, kad Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalis taikoma tik tada, jei prašymas grąžinti vaiką pateikiamas vėliau nei po metų⁴³.

Doktrinoje ir užsienio teismų praktikoje taip pat nemažai dėmesio skirta klausimui, nuo kurio momento reiktų pradėti skaičiuoti vienerių metų terminą ir kada šis terminas pasibaigia⁴⁴. Vėlgi tai patvirtina, kad toks terminas nėra laikomas vien formaliu, o yra itin svarbus nustatant teismo pareigos grąžinti vaiką apimtį.

Bent užsiminimo, kad vienerių metų terminas, nustatytas Konvencijoje, tėra formalus ir gali būti ignoruojamas, nerasime ir Konvencijos aiškinamojoje ataskaitoje. Atvirkščiai, šios ataskaitos 106–109 punktuose, aiškinančiuose būtent Konvencijos 12 straipsnį, gana aiškiai skiriamos dvi situacijos: situacija, kai prašymas grąžinti vaiką pateiktas iki sueinant vienerių metų nuo pagrobimo terminui, ir situacija, kai toks prašymas pateikiamas vėliau. Vienerių metų terminas aiškinamas kaip data, nuo kurios grąžinimo pareiga tampa nebeabsoliuti (tais atvejais, kai nėra 13 ir 20 straipsnių išimčių), ir virsta valstybės, į kurią pagrobtas vaikas, teismo diskrecijos objektu.

Autorei pateikus keletą užklausų užsienio šalių mokslininkams (Italijos, Portugalijos, Kroatijos, Vengrijos, Izraelio universitetų profesoriams), besispecializuojantiems tarptautinės šeimos teisės klausimais, buvo gauta atsakymų, kad minėtų šalių teismai į vienerių metų terminą žvelgia griežtai. Tokia interpretacija, kaip pateikiama Lietuvos byloje, mokslininkams pasirodė netikėta ir ydinga.

4.3. Mažo vaiko grobimas nesukelia jam žalos, todėl grąžinimas nebūtinus

Lietuvos teismų praktikoje taip pat galima pastebėti, kad, kai pagrobiamas mažas vaikas, ir pagrobėjas yra pagrindinis juo besirūpinantis asmuo (įprastai – motina), paprastai atsisakoma vaiką grąžinti argumentuojant vaiko interesais ir artimu ryšiu su pagrobusiu asmeniu. Vienoje ankstyvesnių Vilniaus apygardos teismo nagrinėtų bylų (2009 m.)⁴⁵ motina pagrobė septynių mėnesių kūdikį iš Jungtinės Karalystės į Lietuvą. Kai rumunas-moldavas tėvas po 6–7 mėnesių nuo vaiko pagrobimo (t. y. nesuėjęs vienerių metų terminui) kreipėsi į Lietuvos teismus dėl vaiko grąžinimo, teismas atsisakė vaiką grąžinti iš esmės argumentuodamas bloga šalių finansine padėtimi JK, vaiko prisirišimu prie moti-

⁴² SCHUZ, R. *The Hague Child <...>*.

⁴³ (Italija) *Corte di Cassazione, sezione I civile, sentenza 30 Maggio 2014, n. 14792*. INCADAT reference HC/E/IT 1367; (Prancūzija) *CA Paris, 11 décembre 2012, No de RG 12/13919*. INCADAT reference HC/E/FR 1186.

⁴⁴ E.g. SCHUZ, R. *The Hague Child <...>* bei šiame tekste nurodyta teismų praktika. Taip pat BEAUMONT, P. R.; MCELEAVY, P. E. *The Hague Convention <...>*, p. 205–206.

⁴⁵ Vilniaus apygardos teismas. 2009-03-06 nutartis byloje N2-2189-520/2009.

nos, kuri visada buvo pagrindinis vaiku besirūpinantis asmuo (siejant su 1980 m. Hagos konvencijos 13b straipsniu), bei vaiko prisitaikymu prie gyvenimo Lietuvoje. Kadangi pagrobtas vaikas buvo kūdikis, o pagrobėja – motina, teismas nusprendė, jog negalima daryti išvados, kad vaiko motinai su vaiku atvykus į Lietuvą ir būnant Lietuvoje, kol tėvai išspręš globos klausimą, vaikui atsiras ar jau atsirado žalingų padarinių.

Tokiu argumentu iš esmės teigiama, kad, kai vaikas mažas, o pagrobėjas – pagrindinis juo besirūpinantis asmuo, žalingų padarinių atsirasti negali, tad pats grąžinimas nereikalingas. Tačiau tokiu atveju ignoruojamas Hagos konvencijos ir Reglamento tikslas atgrasyti nuo tarptautinio vaikų grobimo. Pažymėtina, kad, kai teismas priima sprendimą, kuriame nurodoma, jog pagrobtas vaikas turi būti grąžintas į kilmės valstybę, tai nereiškia, kad jis bus „paimtas“ iš pagrobusio tėvo ar motinos⁴⁶. Praktikoje gausu atvejų, kai galiausiai nustatoma, kad geriausius vaiko interesus atitinka būtent gyvenimas su tuo tėvu, kuris laikomas „pagrobėju“⁴⁷. Tačiau jei šį sprendimą paliekame valstybės, į kurią pagrobtas vaikas, teismams, tai tikrai neatgraso nuo vaikų grobimo – atvirkščiai, sukuriamas suvokimas, kad pagrobimas yra galimybė perkelti jurisdikciją tos šalies teismams, kurie palankesni pagrobėjui. O vaiko interesai – matytis ir bendrauti su abiem tėvais, teisė, kad vaiko bylą nagrinėtų jam artimiausias teismas, bei teisė į stabilią aplinką – ignoruojami vienašaliu pagrobiančio tėvo sprendimu.

Diskutuoti galima ir žvelgiant kardinaliai kitu kampu. Galima pozicija, teigianti, kad jei vaikas labai mažas, ypač jei vaikas kūdikis, prisitaikymo klausimas mažiau aktualus, nes jo šeiminei aplinka ir ryšiai pagrįsti tik keliais kontaktiniais asmenimis. Kalbant apie paauglį, svarbi bus mokykla, draugai, popamokiniai užsiėmimai, kalbos įgūdžiai, o jei vaikas mažesnis nei dvejų metų, pakeisti aplinką jam kur kas paprasčiau, nes tokie stiprūs ryšiai nesusiformuoja⁴⁸. Atitinkamai, galima argumentuoti, jog grąžinimas mažam vaikui sukelia net mažiau nepatogumų nei vyresniam. Vis dėlto ši pozicija taip pat nebūtų teisinga Konvencijos požiūriu, nes vaiko prisitaikymo klausimas turi būti vertinamas iš vaiko perspektyvos ir suvokimo⁴⁹.

4.4. Grąžinimas neteisėto vaiko laikymo atveju gali būti nebeįmanomas?

Dar vienas probleminis esamo Lietuvos teismų aiškinimo aspektas – Konvencijos tekstas tampa Beverčiu, jei vaiko grobimas įvykdomas vaiko negrąžinant į kilmės valstybę sutartu laiku. Pateikime pavyzdį. Pasaulio praktikoje gausu atvejų, kai motina paima vaikus vaiko priežiūros atostogų laikotarpiu ar vaikų atostogų metu su tėvo sutikimu ir išvyksta ilgesniam laikui į savo kilmės šalį. Dažnai ši kelių savaitžių ar mėnesių trukmės išvyka vėliau motinos iniciatyva pratęsiamą iki to momento, kol motina aiškiai pasako tėvui, kad grįžti su vaikais pas jį neplanuoja, praeina pusę metų ar net metai. Remiantis Konvencijos tekstu ir susijusia doktrina, Konvencijos numatytas vienerių metų terminas pradedamas skaičiuoti būtent nuo tos datos, kai paliktas tėvas sužino, kad vaikai nebus grąžinti į kilmės šalį. Tačiau, vadovaujantis pozicija, kad vienerių metų terminas tėra formalus ir procedūrinis ir daug svarbiau vaiko

⁴⁶ Iš faktinių aplinkybių aptartoje byloje manytina, kad motinai pradėjus tėvų pareigų bylą Jungtinėje Karalystėje, šios šalies teismas būtų nustatęs, jog vaikas turėtų gyventi su motina, taip pat tikėtina, kad jai būtų leista išvežti vaiką iš Jungtinės Karalystės. Tačiau, Lietuvos teismui negrąžinus vaiko, nuo vaikų grobimo ne tik kad neatgrasoma, bet ir paneigiama JK teismų jurisdikcija spręsti dėl vaiko. Išsamus vaiko interesų vertinimas – su kuo ateityje gyvens vaikas, su kuriuo iš tėvų gyventi jam palankiau – šis klausimas nenagrinėtinas procese dėl vaiko grąžinimo, nes tai klausimas, kuriuo pasisakys vaiko kilmės valstybės teismas byloje dėl tėvų pareigų. Net ir tuo atveju, kai pakankamai akivaizdu, kad vaiko interesus atspindi gyvenimas būtent su jį pagrobusiu tėvu, tai nėra klausimas, kurį nagrinėti derėtų grąžinimo byloje.

⁴⁷ Tai nurodoma ir Ataskaitos 22 p. Taip pat žr. LIMANTE, A.; HONORATI, C. Jurisdiction in Child <...>.

⁴⁸ Žr. BEAUMONT, P. R.; MCELEAVY, P. E. *The Hague Convention* <...>, p. 207.

⁴⁹ SCHUZ, R. *The Hague Child* <...>.

prisitaikymas prie aplinkos, tokiais atvejais iš karto peršasi išvada, kad vaikai (ypač jaunesni) šalyje pragyveno pakankamai ilgai, kartais ilgiau nei metus, jų grąžinimas bene visada nebereikalingas. Ar tai neprieštaruja esminėms Konvencijos nuostatom? Ar tai nesuteikia pagrobusiam tėvui ar motinai akivaizdaus pranašumo prieš kitą vaikų tėvą, turintį tokias pačias teises bendrauti su vaiku ir jį auginti? Manytina, kad atsakymas į šiuos klausimus turėtų būti – „taip“.

Išvados

1. Lietuvos teismų praktikos tinkamumas taikant 1980 m. Hagos konvencijos 12 straipsnio 2 dalyje numatytą galimybę atsakyti grąžinti vaiką tais atvejais, kai prašymas grąžinti pateikiamas po metų ir vaikas per tą laiką prisitaiko prie naujos aplinkos, abejotinas. Doktrinos, užsienio teismų praktikos, Konvencijos aiškinamosios medžiagos analizė atskleidžia, kad, priešingai nei teigiama mūsų nusistovėjusioje teismų praktikoje, vienerių metų terminas nėra vien formalus procesinis terminas. Atvirkščiai, šis terminas ir vaiko prisitaikymo reikalavimas yra kumuliatyvios sąlygos, kurios abi turi būti įvykdytos, kad būtų galima taikyti šią išimtį.
2. Atsisakymas grąžinti vaiką nesant Konvencijoje aiškiai numatyto pagrindo ar netiksliai jį aiškinant, pažeidžia šią tarptautinę sutartį bei Reglamentą ir neatitinka šių dokumentų sukurto režimo. Vaiko interesai yra prioritetingi ir nuosekliai ginami tarptautiniuose dokumentuose, tačiau jie turi būti derinami ir su kitais Hagos konvencijos tikslais.
3. Reikia pripažinti, kad Lietuvos teismų argumentacija turi akivaizdų siekį apsaugoti vaiką ir iš tiesų grindžiama vaiko interesais. Daugumoje Lietuvoje nagrinėtų bylų tikėtina, jog vaiko kilmės valstybės teismas būtų galiausiai nusprendęs, kad vaikas turi būti su motina. Tad galutinis rezultatas būtų panašus. Vis dėlto – vaikų grobimas yra neigiamas fenomenas, o vaiko interesai gali būti vertinami ir kitu aspektu. Jei aptartose Lietuvos bylose atrodo „teisinga“, kad vaikas liko su motina Lietuvoje, ar šis įspūdis nepasikeistų, jei vaiko tėvas (motina) būtų lietuvis, o kitatautis tėvas (motina) pagrobtų vaiką iš Lietuvos į Azijos, Afrikos ar arabų šalį? Juk vietiniai teisėjai taip pat galėtų būti įsitikinę, kad vaiko interesus atitiktų tokia „repatriacija“ ir gyvenimas jam kultūriškai artimoje aplinkoje. Kita vertus, jei atsisakius grąžinti vaiką šiam dar trumpai gyvenant Lietuvoje, paliktas tėvas atvykęs „pagrobtų“ vaiką atgal į jo kilmės šalį (kaip tai įvyko Rinau byloje), „atgalinio grobimo“ tikėtina nebūtų, nes kilmės šalyje vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta būtų laikoma nepasikeitusia. Būtent tokio blaškymosi tarp jurisdikcijų, vienašališkų tėvų sprendimų bei *forum shopping* ir siekta išvengti priimant Hagos konvenciją, o teisinis tikrumas dėl jurisdikcijos ir taikytinos teisės taip pat laikytinas vienu iš vaiko interesų aspektų.

Literatūra

Tarptautiniai ir ES dokumentai

1. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. *Valstybės žinios*, 2002-05-22, nr. 51-1932.
2. Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos medžiaga dėl tinkamo Hagos konvencijos 13 str. b punkto taikymo [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/projects/post-convention-projects/article-13-1b>>.
3. PÉREZ-VERA, E. Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction. Convention [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=2779>>.
4. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000. *OJ L* 338, 23.12.2003, p. 1–29.

Specialioji literatūra

5. BEAUMONT, P. R.; MCELEAVY, P. E. *The Hague Convention on International Child Abduction*. Oxford University Press, 1999.
6. BEAUMONT, P.; TRIMMINGS, K.; WALKER, L.; HOLLIDAY, J. Child Abduction: Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *International and Comparative Law Quarterly*, 2015, vol. 64(1), p. 39–63.
7. HAVILLAND, L. R. One Year Isn't Enough: How the Hague Abduction Convention's One-Year Limitation Encourages Abductors to Conceal Their Child's Whereabouts. *Family Law Quarterly*, 2017, Vol. 51, Iss.1, p. 73–94.
8. KRUGER, T. *International Child Abduction: The Inadequacies of the Law*. Hart Publishing, 2011.
9. LIMANTE, A.; HONORATI, C. Jurisdiction in Child Abduction Proceedings. In HONORATI, C. (ed.). *Jurisdiction in Matrimonial Matters, Parental Responsibility and International Abduction. A Handbook on the Application of Brussels Iia Regulation in National Courts*. Giappichelli-Peter Lang, 2017.
10. SCHUZ, R. *The Hague Child Abduction Convention: A Critical Analysis*. Hart Publishing, 2013.
11. TRIMMINGS, K. *Child Abduction within the European Union*. Hart Publishing, 2013.
12. WALKER, L.; BEAUMONT, P. Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: The Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice. *Journal of Private International Law*, 2011, vol. 7(2), 231–249.

Lietuvos teismų sprendimai

13. Vilniaus apygardos teismas. 2009-03-06 nutartis byloje N2-2189-520/2009.
14. Lietuvos apeliacinis teismas. 2013-01-03 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-6/2013.
15. Lietuvos apeliacinis teismas. 2014-02-11 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-372/2014.
16. Lietuvos apeliacinis teismas. 2015-10-05 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1833-516/2015.
17. Lietuvos apeliacinis teismas. 2016-12-30 nutartis civilinėje byloje Nr. e2-2132-236/2016.
18. Lietuvos apeliacinis teismas. 2017-01-27 nutartis, bylos Nr. e2-473-516/2017.
19. Lietuvos apeliacinis teismas. 2017-12-13 nutartis byloje 2-2098-236/2017.
20. Lietuvos apeliacinis teismas. 2017-12-13 nutartis Nr. 2-2098-236/2017.

Kitų valstybių teismų sprendimai

21. (Italija) *Corte di Cassazione, sezione I civile, sentenza 30 Maggio 2014, n. 14792*. INCADAT reference HC/E/IT 1367.
22. (Ispanija) *Audiencia Provincial, Baleares (Seccion 4ª) 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimas Nr. 160*.
23. (JK) *IGR, Petitioner [2011] CSOH 208*. INCADAT reference HC/E/UKs 1154.
24. (JK) *Re M (Abduction: Zimbabwe) [2008] 1 FLR 251*.
25. (JK) *Cannon v Cannon [2005] 1 FLR 169*.
26. (Prancūzija) *CA Paris, 13 novembre 2012, No de RG 12/16322*. INCADAT reference HC/E/FR 1195.
27. (Prancūzija) *CA Paris, 11 décembre 2012, No de RG 12/13919*. INCADAT reference HC/E/FR 1186.

Kiti šaltiniai

28. *European Parliament*. Cross-border Parental Child Abduction in the European Union. Study for the LIBE Committee, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510012/IPOL_STU\(2015\)510012_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/510012/IPOL_STU(2015)510012_EN.pdf)>.
29. KRUGER, T. The 1980 Hague Child Abduction Convention. LEPCA webinar [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<http://live4.easywebinar.eu/quadia-online-video/cik/events/the-1980-hague-child-abduction-convention>>.
30. Office of Children's Issues. The Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. Legal Analysis [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <https://travel.state.gov/content/dam/childabduction/Legal_Analysis_of_the_Convention.pdf>.

31. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro duomenys [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <<http://123.emn.lt/#chart-14-desc>>.
32. USA. Office of Children's Issues. The Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. Legal Analysis [interaktyvus. Žiūrėta 2018-08-12]. Prieiga per internetą: <https://travel.state.gov/content/dam/chil-dabduction/Legal_Analysis_of_the_Convention.pdf>.

Application of Article 12 of the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction in Lithuanian courts

Agnė Limantė

S u m m a r y

This article scrutinises content and application of the Article 12 of the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, in particular its paragraph 2, which allows court to refuse return of abducted child where the proceedings have been commenced after the expiration of the period of one year after abduction and it is demonstrated that the child is now settled in its new environment. The author of the article seeks to establish whether the jurisprudence of Lithuanian courts applying this Article is proper and in line with the Convention.

Analysing the cases of national courts of Lithuania, the author of this article established that in several cases Lithuanian courts when interpreting one year term have consistently ruled, that this is a procedural and formal requirement and can be ignored for the best interests of the child. As a result, a child, which is abducted just few months ago is not returned as if is established he has integrated in the country and it is in his/her best interests to continue residing here. The author criticises such an approach and suggests that such practice should be changed.